

SAMLAREN

T I D S K R I F T

F Ö R

S V E N S K L I T T E R A T U R H I S T O R I S K
F O R S K N I N G

⋮

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 31

1950

U P P S A L A 1 9 5 1

S V E N S K A L I T T E R A T U R S Ä L L S K A P E T

UPPSALA 1951

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

506603

Recensioner.

OLOV WESTERLUND, *Karl XII i svensk litteratur från Dahlstierna till Tegnér*. Akad. avh. (Lund), Lund 1951.

Olov Westerlunds avhandling tillhör den forskningsriktning, som ställer dik- tens sakinnehåll i centrum för sin uppmärksamhet. Särskilt i tysk litteraturhistoria har detta uppfattningssätt kunnat föra på avvägar, såsom man lätt övertygar sig om genom att bläddra i Bauernhorsts *Bibliographie der Stoff- und Motiv- geschichte der deutschen Literatur*. Motivets rang och författarens förtjänster räddar emellertid Westerlunds bok från att bli en andefattig stoffkatalog. I 250 år har Karl XII eller hans minne vilat i svenskt folkmedvetande, älskat och be- undrat eller hatat och föraktat. Det har varit ett motsägelsens tecken i vårt histo- riska liv och varaktigt befruktat vår diktning. Det är skada att Westerlund nöd- gats göra halt vid året 1818. Egentligen är det följande århundradets förhållande till minnet ännu intressantare och breddar i varje fall väsentligt skalan av reak- tioner. *Hur* innebördsdiger Karl XII-symbolen är, förstår man egentligen först då man registrerat Strandbergs och Snoilskys, Strindbergs och Heidenstams, Ludvig Nordströms och Frans G. Bengtssons vitt skilda förhållningssätt. Men en så väldig uppgift kan bara abiturienten i studentskrivningen bemästra! Det är mycket nog att som Olov Westerlund under full vetenskaplig ansvarighet föra studiet fram över drygt 100 år. Med outtröttlig möda har han sammanbragt ett omfattningsrikt svenskt och utländskt material från vitt skilda livsområden, och han har bearbetat det med grundlighet, klokhet och oväld.

Att undersökningen föres fram på bred front, antyder redan titeln, som är helt adekvat. »Karl XII i svensk dikt» skulle ha varit en alltför trång rubrik på denna framställning, ty den redovisar också ett stort icke-vittert material. I egentlig mening litteraturvetenskapligt intresse har framför allt de fem sista kapitlen om den nya hjältedyrkans genombrott och första kraftutveckling under romantiken. Den förra delen av boken har däremot väl så stort intresse för historievetenskapen och kan snarast uppfattas som en sorts opinionsundersökning. I en sådan väntar man dock en mera energisk analys av opinionens rötter, särskilt i vad mån den är spontan eller den är propaganda resp. frukt av propaganda; försiktigt brukad hade Axel Strindbergs *Bondenöd* och *stormaktsdröm* kunnat ge uppslag på denna punkt. Den avvägning det gäller fordrar i sin tur en noggrann undersökning av den politiska situation, i vilken varje enskild meningsyttring tillkommer. Ett enda exempel: På s. 126 användes Sahlstedts diktantologi från 1752–53 såsom en mätare på tidsstämningen, och det är säkert befogat, eftersom Sahlstedt var en juste-milieu-typ utan starkare särprägel. Den oheroiska tendensen i Sahlstedts urval överdrives visserligen något av Westerlund men är förmodligen representa- tiv för sin tid. Det blir särskilt iögonenfallande, då man vid sidan av Sahlstedts antologi lägger Carl Carlssons, senare Carlesons, från slutet av 1730-talet. Här härskar ännu barocken, men det är ändå påfallande, att ett helt häfte av detta verk upptas av mindre dikter till och om Karl XII utan att för den skulle utgivaren säger sig vara särskilt inriktad på den patriotiska dikten. Det skulle här varit upplysande med en hänvisning till det politiska läget. Den blivande hatten Carls- sons verk är jämnårigt med den radikala politiska omläggningen 1738 som gjorde Karl XII-minnet aktuellt igen. Det bör förstås mot denna bakgrund.

I stort sett har synpunkten om det nära sambandet mellan det politiska ske- endet och Karl XII-opinionen varit vägledande för Westerlund. Vad som brister i denna historiska analys av materialet påvisades under disputationssakten av förf-attarens egen opponent, docent Gösta Lindeberg. Jag hänvisar en gång för alla till den recension han förbereder i den historiska fackpressen.

Om någon alltså menar, att det historiska sammanhanget inte kommer helt till sin rätt, måste likväl huvudanmärkningen från litteraturvetenskapligt håll snarast bli den motsatta: att Westerlund varit alltför redobogen att anlägga den historiska betraktelsen på sitt stoff. Det framgår redan av den strikt kronologiska ordningsföljd han iakttar från början till slut. Varje kapitel omfattar ett bälte av tid på 10 à 20 år och fylls av en lojal redogörelse för olika Karl XII-uppfattningar som hävdats under ifrågavarande avsnitt. Någon som helst ansats till sammanfattning av resultaten föreligger inte; man är dock tacksam för det fylliga innehållsregistret.

Några enstaka avvikelser från den nu angivna dispositionen må i förbigående påtalas. I fråga om Dalin och Odel iakttar Westerlund troget sin kapitelindelning till förfång för helhetsintrycket av dessa diktare. Däremot skildras alla Swedenborgs komplicerade Karl XII-reaktioner, som sträcker sig över bortåt 60 år, i ett och samma kapitel. — Franzéns romantiska patriotism i akademitalet 1811 behandlas redan i kapitlet om den sengustavianska tiden och sättes i samband med intrycken från Neikter och Porthan (s. 236 f.) utan att de nya impulser ens nämnes, som tillkommit med statsvälvningen, förlusten av Finland, götiska förbundet o. s. v. — Rosensteins uppfattning 1818 att »vi icke haft någon för landet olyckligare konung» än Karl XII delas i själva verket av många av konungens beundrare, förmodar förf. och bestyrker denna hypotes med ett uttalande av Atterbom — från 1847 (s. 304). Lika förbluffad blir man, då ett yttrande av den notoriskt ombytliga Gjørwell från 1801 göres till exponent för en omsvängning på 1760-talet i hans tänkesätt (s. 162).

Men i stort sett iaktas som sagt den kronologiska uppläggnings, och det betyder, att inte all den problematik kommer till sin rätt, som ämnet rymmer. Först om den historiskt fortlöpande framställningen kompletterats med några systematiska försök, hade man efter slutad läsning klart vetat, hur de växlande meningarna om en hjältes väsen kristalliserat ut sig i olika Karl XII-bilder, var och en med sina formler och slagord. Vilket är förhållandet mellan dessa bilder och olika psykologiska och estetiska lynnetyper? Hur speglar de tidsströmningarna? Hur motsvarar de kraven från de olika litterära genrererna?

Så som avhandlingen nu är upplagd, blir det läsarens egen sak att i Westerlunds rika material urskilja de olika myterna, både inom Karl XII-kulten och Karl XII-kritiken. Några av de väsentligaste aspekterna må här bringas i åtanke med exemplifikationen insparad av utrymmeskäl. Vi har först — med särskild växtkraft under de lyckliga åren — bilden av den krigiske hjälten, världserövaren. Här kan man tala om en profan skola med klassiska jämförelsepunkter, fr. a. Alexander, och en kristlig, som tar till Gideon och andra bibliska hjältar. Här må inskjutas, att Westerlunds teckning s. 11 ff. av den karolinska fromhetens kunguppfattning inte är korrekt. Han missförstår fullkomligt C. E. Normann: Prästerskapet och det karolinska enväldet, då han menar, att det överallt pågick en förgudning av kungamakten. — Både i sin renässansmässiga och sin lutherska utformning har denna herosbild fortsatt att öva sin lockelse. Ännu för Tegnér är Alexander den närmaste grannen till Karl XII. Under de olyckliga åren mörknar den bibliske hjälten och man kan inte ta fel på att det i fromma ögon förekommer en sorts identifikation mellan den hårt prövade fursten och Kristus. Hjälten blir martyr — det finns ju även till denna utveckling en klassisk parallell nämligen i Herkulesmyten som också den tillämpas på Karl XII.

Andra, kanske de flesta, har mera älskat och beundrat människan än konungen. Redan Dalin hävdade, att »personen var hos honom större än monarken». Bland de varianter man här kan urskilja är den enkle troskyldige krigarkungen, som sover på marken, dricker vatten och rusar först i drabbningen — det är den folkliga hjälten. Ett annat porträtt är mera abstrakt och föreställer det orubbliga dygdemönstret, i med- och motgång lika. Här bryter sig åter kristna och antika tankar på ett sätt som man gärna hade sett utrett. Av Seneca finns inte ens namnet med, fast väl den stoiska hjälteuppfattningen till stor del kommer från honom, dels direkt, dels över den latinska klassicismen i Frankrike med Corneille. Romantikerna laddar upp denna dygdehjalte med en ny, aktiv, antiborgerlig plikt-moral.

Mot 1700-talets slut lanceras så, fast hos oss blott tveksamt, den amoraliske hjälten bortom gott och ont, den utvalde, ödets man. Härom har Westerlund åtskilligt av intresse att berätta.

Karl XII-kritiken arbetar delvis med samma jämförelser och samma synpunkter som kulten, blott med motsatta förtecken. Likheten med Alexander kan brukas likaväl mot som för Karl XII. Med rätta framhäver Westerlund den klassiska Alexanderkritiken i Boileaus åttonde satir, men han kunde nämnt, att samma invändningar redan tidigare uttalats av motståndskungen Porus i Racines Alexanderdrama. För en humanitär opinion har Karl XII från äldsta tid till våra dagar varit krigsivraren; det finns ansatser till denna kritik redan under hans livstid. Ofta accepterar man i detta kritiska läger bilden av den aktningstvårda privatpersonen men anser honom vilseledd av dålig uppfostran eller ett förkastligt statsskick.

En kraftig tradition fränkänner Karl XII alla större militära egenskaper. Formeln präglas redan av en samtida, en viss de Bucquoy: »plus Soldat que grand Capitaine» (s. 72). Samme äventyrlige fransos har gjort ett annat genialt fynd, nämligen med jämförelsen mellan Karl XII och Don Quijote; i en dikt ironiserar han över den svenske kungens mani att söka det krigiska äventyret (s. 71). Voltaire är den främste företrädaren för denna rationalistiska syn på Karl XII såsom malplacerad i samtiden. Med hjälp av personförteckningen kan man återfinna de många olika ställen i Westerlunds bok, där jämförelsen med den spanske riddaren förekommer. Men det är väl inte såsom förf. tycks mena alltid den (i 1700-talets ögon) enbart komiske Don Quijote som avses, då man talar om le chevalier errant etc. S. 130 nämnes, att det första gången är på Karl V som detta slags jämförelser myntas, men vid det laget hade ju ännu inte Don Quijote bestigit sin Rosinante.

Spännande är att i Westerlunds bok leta samman belägg för att Karl XII-kritikens egna argument i nästa omgång tjänar kulten. Det sker framför allt vid den romantiska omtolkningen av minnet. Att Karl XII är en anomali bidrar i Palmblads eller Geijers ögon endast till hans storhet. Att han är en vandrande riddare, ja, en Don Quijote betyder inte längre, att han är en narr utan att han är av fantasien invigd till ett liv över det vardagliga. Voltaire skrev med cynisk världskloshet, att »sådana förslager som anses för gudomliga då de lyckas, blifva löjelige då de misslyckas» (s. 95). Mot den sortens pragmatism vände sig redan Lagerbring, av vars idéer om heroismen Westerlund ger en mycket lärorik sammanställning, men den klara antitesen kom först med romantiken, t. ex. Dillners tal 1818 om att folket förmådde »bära olyckan, ty — Carl var olycklig» (s. 315). Omvänt förkastas nu upplysningens försök att domesticera Karl XII såsom bärare av de beskedliga, privata hushållsdygderna.

Det är tyvärr icke vid en rättfram genomläsning av Westerlunds avhandling som dessa Karl XII-bilder (här starkt förenklade) framträder utan först vid en fingerad omgruppering av materialet, varvid ideella och emotionella sammanhang ges företräde framför de kronologiska. En disposition efter tidsföljden kan i regel försvaras och så även här, men fråga är dock, om inte förf:s försiktighet spelat honom ett spratt då han valt denna anordning framför andra, vanskligare men kanske mera fruktbara, systematiska.

Till de många stora förtjänsterna i Westerlunds avhandling hör, att han drar in i diskussionen en mängd tidigare outnyttjat material, vare sig tryckt eller handskrivet. Så vitt man kan döma utan en sorgfällig genomgång av de väldiga avskriftsvolymer som han gått igenom (exempelvis rålambska samlingen på KB) är det urval han företagit representativt. I en del fall sanktioneras det av antologier och liknande. Andra gånger har det varit vägledande för honom, att han stött på en dikt i flera exemplar eller varianter. Något säger detta om diktens popularitet, men hur mycket? Alltför vagt uttrycker Westerlund sig, då han s. 27 förklarar, att »många visor skrevs för folket» eller — s. 41 — att man nu fick »en mängd variationer på temat en mot tio» eller — s. 112 — att »Dessa mycket spridda dikter återger holsteinarnas åsikter . . .» Man frågar sig genast, hur stora tal det är fråga om bakom dessa obestämda måttsord och vidare hur stor spridning förf. anser att dessa siffror motsvarar.

Texterna är omsorgsfullt lästa och återgivna, även om det inte kan bli full enighet om editionsprincipen. Då det föreligger flera versioner av en dikt, väljer Westerlund den bästa och följer sedan troget denna enda text, så troget, att han konserverar även uppenbara slarvfel sådana som den metriskaste störningen i den regelbundet jambiska dikten, s. 29: »Aldrig Carl större i Swea Land». Slutvokalen

före i måste ovillkorligen elideras. Egentligen blott i ett fall ger Westerlund handskrifterna vitsord mot trycket, nämligen i en Dalin-dikt s. 105, där han byter Riket mot Ryktet. Emendationen kan diskuteras.

Filologiska tolkningsfrågor löser Westerlund i regel framgångsrikt och alltid med en anspråkslöshet inför resultatet, vilken är ytterst tilltalande. Ibland går blygsamheten för långt, såsom då läsaren måste gå till personförteckningen för att genomsöka identiteten på den »starcke Ather» som uppträder s. 78. Det är Starkotter! Man saknar vidare förklaringar till verbet »töte» (gråta, klaga) i Björndansen, s. 31, vars betydelse fördunklas av att Westerlund tappat bort det komma, som avskrivaren har före ordet. Glosan »krånk», s. 166, får en mycket speciell förklaring, som är orimlig i sammanhanget. — I tolkningen av denna rad s. 76: »Vår lycka med otack har afwlat et Barn, som kallas vår Fiendes lycka» ligger poängen snarast i dubbeltydigheten hos ordet »lycka»: i första fallet öde, Fortuna, i andra framgång. — Till de mystiska raderna i Hönsgummans visa: »Men trålla då krute, Di hölls mä där ute!» har Westerlund en tveksam tolkning (s. 136), men det finns en mycket enklare och helt evident konjektur (muntligt föreslagen av docent Carl Fehrman): »trålla då . . .» innehåller ingen finit form utan är = participen »trollade», som i dåtidens språkbruk gärna användes i betydelsen »förtrollade».

Ett tolkningsproblem som eggat intresset, trots att dess sakliga betydelse är ringa, erbjuder ett engelskspråkigt fragment av Thorild, en hyllningsdikt till Cromwell, för vilken Thorild säger sig hysa en rysande beundran. Då hämnens ängel slungar en enda eldblick »into the soul of Man / Still in his germ a hero shall be born / To punish nations and to punish kings». Men då hämnanden sänder tre eldblickar »a Cromwell bursts / From the dark germ, a Wasa, or the man / That on our Globe is thrice a hero, thrice / In wrath strikes foes, priests, kings, a thundering Jove.» Westerlund menar, att detta sista »måste syfta på Karl XII» (s. 206), som också hyllats strax i början av dikten. I själva verket stämmer ju karaktéristiken av den trefaldige hjälten sällsynt illa på Karl XII, som inte var någon prästfiende. Man kan gå vidare och sätta i fråga om det alls är tre olika gestalter som omtalas. Det vore ett poetiskt misstag, en antiklimax att i en hyllningsdikt till en person göra honom till första led i en stegrad treklang. En tänkbar ehuru långt ifrån självklar lösning är, att de båda senare leden är att uppfatta som en sorts appositioner till namnet Cromwell, som i slutet av dikten utrustas med epitetet »a mortal Jove». Man finge då ungefär denna innebörd: ». . . springer det fram en Cromwell, han som är en ny Gustaf Vasa, han som är en trefaldig hjälte på vår jord, som slår ner fiender, präster och kungar, en tordönets gud.»

Ett annat verk, där Westerlund möjligen i otid vill finna anspelningar på Karl XII, är Adalrik och Giöthildas Äfwentyr. Han anser nämligen, att första bokens skildring av Domalders för honom själv ödesdigra ogärning att mörda sin far Wisbur är ett maskerat angrepp på Fredrik I för vållande av Karl XII:s död (s. 121 ff.). Det vore högst egendomligt, om Mörk och Törngren år 1742 skulle föra fram dödsskottet vid Fredrikshald 24 år tidigare såsom det man egentligen hade att förhålla Fredrik I. För att anta en så egenartad och utmanande undermening i romanen, behövs det bättre stöd än dem Westerlund förebringat. Docent Lindeberg diskuterar närmare detta problem.

Ett intressant attributionsförsök knyter Westerlund till dikten Den nya Björndansen, en frisk och frodig allegori över slaget vid Narva, som vore väl förtjänt att in extenso göras tillgänglig (s. 30 ff.). Vissa omständigheter pekar mot Israel Holmström som författare till detta stycke. De sakliga argumenten är mindre starka. Att skalden bör sökas bland personer som deltagit i slaget eller varit vid hären, är inte av innehållsliga skäl nödvändigt. Det finns sakrika bataljskildringar till och med av kvinnor i hemorten. Däremot utger sig dikten i en handskrift för att vara framburen av Bengt Sachtmodig, Corporal under guardiet. Denna pseudonym tycks förutsätta ett militärt ursprung men reser å andra sidan ett visst hinder mot hypotesen Holmström, eftersom det vanliga är att pseudonymens initialer, i det här fallet B. S., också är den verkliga författarens. Denna regel är dock inte undantagslös. Westerlund påpekar vidare en slående likhet mellan ett parti av Björndansen och trohetsförklaringen i en äldre rojalistisk dikt av Holmström. Om överensstämmelsen icke är tillfällig, kan lånet dock lika väl gjorts av en annan författare som av Holmström själv. Skall denna attributionsfråga över huvud taget kunna lösas, måste det antagligen ske på språkliga grunder. Westerlund framdrar

en rad likheter mellan Björndansens språk och Holmströms, och de utesluter i varje fall Dahlstierna och andra icke uppsvenska författare. Men möjligt är att en ännu intensivare filologisk analys av erkända Holmströmstexter kunde få fram exklusiva kriterier på Holmströms språk, som det sedan återstode att efterforska i Björndansen. Dikten är otvivelaktigt i sin art en av de allra bästa under perioden, varför författarfrågan avjort är av intresse och Westerlunds tes hjärtligt välkommen, även om bevisningen icke kan anses definitivt bindande.

Den litterära behållningen av Westerlunds avhandling urvattnas tyvärr av att han gör lovar runt de stora, väsentliga diktverken. Ingenstans i hela boken återges de lysande kvicka epigrammen om Pompe eller om klockan som gått från 12 till 1. Att de skulle vara till leda kända, är förmodligen ett fullständigt misstag. I andra fall dikteras förbehållsamheten av att ifrågavarande verk alltför flitigt sysselsatt forskningen för att Westerlund skulle anse sig ha mycket att tillägga. Det gäller Göta Kämpavisa, Sinclairsvisan och i viss mån även Dalins bidrag. Men att förf. så hastigt går förbi dessa stora nummer förrycker litteraturhistoriskt sett framställningens proportioner och förlänar den ett tycke av jämnstrukenhet.

Ett genomgående drag som dock hör samman med hela forskningsuppgiften, är att Westerlund tar fasta på ett diktverks intellektuellt åtkomliga tankeinnehåll och lämnar resten därhän. S. 54 underrättas vi om Runius' meningar om Karl XII, men vad det litterärt blir av dem intresserar inte förf. i samma grad, i så fall hade han inte passerat förbi »den bekanta bröllopsvisan till löjtnant Drake» utan att citera den geniala strofen om skogen som duger inte bara till ris och plaggor utan också till vaggor. Det är ett storartat exempel på patriotisk munterhet mitt i den nationella bedrövelsen 1711. Tonfallen återkommer för övrigt i en nyårsdikt till kungen av Olof Gyllenborg, påpekar Westerlund (s. 68). Han kunde tillagt, att Gyllenborgs hela dikt visar en i sak omotiverad attraktion från en av tidens ledande arter, äktenskapspoesien, och mynnar ut i en uppmaning till kungen att gifta sig. Här har man ett exempel på genrens makt över dikten och diktens tendens.

På samma sätt som Drake-dikten kommer Sagan om hästen bort, sedan den fått avge sitt tankemässiga vittnesbörd (s. 103 f. och 109). Men det vore mer att säga om detta mästestycke av tät, konkret epik. Viktigt är redan namnet på Karl XII, Härkuller. Det är en rudbeckianism, ja, men det förnyar också myten om Karl XII som undermannen framför alla andra. Hans gudomliga utkorelse går i dagen om inte förr så i slutpartiet. Den strindbergskt hårdhänta, färgklara realismen vidmakthålles nästan ända in i det sista, men plötsligt sopas denna muntra åskådlighet undan, och vi står inför en sublim apoteos. Tidigare i berättelsen har det sannerligen inte varit fråga om ära! Det är i kontrasten, i själva den våldsamma stämningsbrytningen som eftertrycket i denna Dalins Karl XII-hyllning ligger.

Partiet om Geijer hör liksom det om Franzén till de bästa avsnitten i boken, medan Tegnérstudiet ger mindre. Urkällan till Majbeträktelser I har Westerlund överraskande funnit i en upplevelse av havet som Geijer hade under Englandsresan och bokförde i brev. Därmed flyttas konceptionen av dikten tillbaka före Goetheinfluensens år och bakgrunden av bibeln och bibelpoesiens tolk Herder framträder tydligare. Det är en mycket värdefull kombination. Men man förstår inte, varför Westerlund söker ge Geijers Napoleonskritik någon särställning. Den omfattades ju av flertalet romantiker. — Romansen Carl den Tolfte analyseras framgångsrikt mot bakgrunden av det hjältebegrepp, som uppstälts i skriften Om historien och dess förhållande till religionen. Helhetsintrycket av dikten är som Westerlund framhäver icke historiskt-konkret utan stiliserat-abstrakt. Karl XII blir en allegorisk figur eller en symbol. Men hur kan man då, som sker s. 286, anmärka på jag-formen såsom realistiskt olämplig? I själva verket ansluter sig dikten genom denna teknik till den långa rad av person- och typdikter i jagform, som Geijer skrivit. Att romansen om Karl XII skulle ha tillkommit som ett sorts motstycke till Atterboms dikt Bergvandrar, lyckas inte Westerlund övertyga om. I förbigående sagt reagerar man mot att han utan vidare identifierar »jag» i Bergvandrar med personen Atterbom. Det är ett övergrepp mot den poetiska organismen.

Av det nu sagda framgår, att Westerlunds styrka inte ligger i de estetiska övervägandena. Hans omdömen om den poetiska diktionen är inte alltid särskilt vägledande: »tämligen tilltalande», »smaklösheter», »torra och knaggliga verser» osv. »Han lyckas några gånger åstadkomma en viss förkonstling i barockens anda», heter det sarkastiskt om Johan Geisler (s. 45). Omvänt prisas Voltaires Karl XII-bok för »den glänsande stilen» (s. 94). (Westerlunds egen stil är inte glänsande men

i stort sett vederhäftig. Vad man mest beklagar i formgivningen är, att han envisats att översätta franska och tyska citat, till en ibland missljudande svenska. Särskilt Voltaire och Arndt blir lidande på denna onödiga praxis.) Mera givande än dessa schablonmässiga utsagor hade en verklig stilanalys då och då varit såsom på s. 99, där en dikt av Lars Hallman från 1730-talet citeras. Med sin makabra naturalism och sina envist upprepade tidsuppgifter i anaforisk form är det en ren barockdikt, och det har sitt intresse att se att just en sådan ton konserverades inom Awazu och Wallasis. — Westerlund talar gärna om de »fraser» och »konventionella uttryck» etc. som breder ut sig i den litteratur han studerar. Men annat är väl inte att vänta hos dessa poeter som verkar före originalitetsdoktrinen genom brott och som odlar helt utåtriktade genrer. Det är knappast stor mening att söka några enskilda privata tycken i den äldre Karl XII-lyriken. I en dikt av Frese från 1715 finner förf. en påfallande »lyrisk innerlighet» under inflytande av folkvisans ton (s. 65). I själva verket är det ställe han avser ett rent plagiat efter en obetydligt äldre dikt, en soldatvisa av Kruse med raderna »Kiärlek gör oss vägen lätt, / Trohet skaffar vingar». — Bland de stilistiska formlerna finns det till och med flera internationella: »Far fort o Tordöns Barn!» (s. 50) — »Poursui, Charles, poursui» (s. 69) — »So fahre demnach fort» (s. 69).

En försummad sida av Karl XII-poesien är dess rytm och melodi, vilken är viktig eftersom denna diktning i så hög grad var avsedd för uppläsning och sång. Här finns både positiva misstag och underlåtenhetssynder. Ibland har förf. råkat illa ut, då han utan prövning godtagit vissa melodianvisningar i handskrifterna. Sålunda kan (s. 24) »Olikt Folek som otro parat» omöjligt sjungas till koralen »Ljus av ljus, o morgonstjärna». — I fråga om den s. k. daldansens räknar forskningen (Nils Dencker) med två olika melodier. Förf. använder nu termen daldansen på ytterligare två rytmiskt oförenliga sångtyper som icke kan sammanjämkas med de förut kända. Förbistringen blir därmed fullständig.

Flera gånger (t. ex. s. 28) hänvisar Westerlund i svävande ordalag till kända psalmrytmer och liknande. Här hade otvivelaktigt en del resultat stått att nå, för så vitt som dessa melodier från början var laddade med mer eller mindre tydliga associationer. Ett exempel kan visa detta. Texten har inte ens ansetts värdig att komma med i avhandlingen men återfinnes i Hanselli del 16, amiralen Rosenfeldts Frögdehon på konung Carl den tolfte segerfest 12 febr. 1704. Den är en till synes ordinar revy över kungens militära framgångar. Här ett par av de första stroforna:

Kommer hijt, I Pierinnor
Nympfer utaf Helicon,
Kommer hit, I snälla Qvinnor.
Phoebus, stijg utaf din thron,
Ställ din harpa, gå os för
Som een förman giöra bör.

Stemmer an triumphesånger,
Speeler om en konung godh,
Om den, som så många gånger
Har med hieltemacht och modh
Sina fiender undertrycht,
Slagit och kiört uppå flycht.

Insceneringen är alltigenom klassisk med muserna från Pierien, med Apollo, med Amfion. Men denna dikt sjöngs på högtisdagen i själva amiralitetskyrkan i Karlskrona, och fast det inte finns någon melodiuppgift hos Hanselli, så behöver man inte tveka om att den sjöngs till koralen »Hela världen fröjdens Herran». Det finns också verbala reminiscenser från psalmen: »Kommer ifrån orter fierran I som stån i hans förbund». Avsiktligt eller inte sörjde alltså skalden för, att den *kristna* lovspsalmen till den himmelske härskaren ljöd tvärs igenom den *antikt* stilerade hymnen till den *nationelle* konungen. Det är en komplicerad effekt. Om Olov Westerlund haft mera sinne för den sortens iakttagelser, hade han lagt ännu ett värde till sitt utomordentligt innehållsrika, lärda och gedigna verk.

Staffan Björck.

GUNNAR BRANDELL: *Strindbergs Infernokris*. Akad. avh. (Sthlms högsk.), Sthlm 1950.

Strindbergs Infernokris hade ju enorma litterära följder, varför många forskare under de senaste femtio åren gett sig i kast med uppgiften att söka kasta ljus över dess dunkla och förvirrande faser. Materialet har varit — för att gälla en så idog självbiografiker som Strindberg — ganska knapphändigt och bekännelseskriterierna Inferno och Legender motsägelsefulla.